

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՆՑԵՊՏԸ. ՊԱՏՄԱՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՊԵԿՏՆԵՐ

Մալխասյան Լիանա

*Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի
դոկտորանս*

Եվրոպայում և Հյուսիսային Ամերիկայում սահմանադրությունները և սահմանադրական ակտերի երևան գալը պայմանավորված է պատմաքաղաքական և սոցիալ-տնտեսական համալիր գործոններով: Այս առումով, առաջին սահմանադրությունները՝ որպես ազատական-իրավաբանական իրավամտաձողության արդյունքներ, ուղղված էին գաղութատիրության, ավատական միահեծան կարգերի և հասարակության դասակարգային շերտավորման դեմ: Սահմանադրությունները երևան եկան հաստատելու հասարակության բոլոր անդամների ազատությունը և հավասարությունը, բոլորի հավասարությունը օրենքի և դատարանի առջև, իրավունքի /օրենքի/ գերակայությունը հասարակական հարաբերությունների բոլոր ոլորտներում և վերահսկելի պետական իշխանություն:

Ազատական-իրավաբանական հայեցակարգի ձևավորումը Եվրոպայում և Հյուսիսային Ամերիկայում գերակա դարձրեց մարդու պատիվն ու արժանապատվությունը, բնական և անօտարելի իրավունքների և ազատությունների երաշխավորված պաշտպանությունը, որոնք իրենց իրավաբանական ամրագրումը ստացան Ազատությունների Մեծ խարտիայում (1215թ.), 1689թ. Իրավունքների մասին օրինագծում (երկուսն էլ Անգլիայում), «Անկախության մասին» հռչակագրում՝ Ամերիկայում, ԱՄՆ-ի Սահմանադրությունում (1787թ.) «Մարդու և քաղաքացու իրավունքների մասին» ֆրանսիական հռչակագրում (1789թ.), որում մասնավորապես նշված էր, որ «Այն հասարակությունը, որում ապահովված չեն իրավունքի երաշխիքները և չկա իշխանությունների բաժանում, չունի Սահմանադրություն» (հոդվ.6)¹:

¹ Ст'ю История государства и права зарубежных стран. Гом 2. 3-е изд. Отв. ред. Н.А. Крашениникова. М., 2006, с. 163.

Սահմանադրության առկայությունը իրավական համակարգում պայմանավորեց հասարակական կյանքում ժողովրդավարության սկզբունքների, մարդու իրավունքների և ազատությունների երաշխավորված պաշտպանությունը:

Հայ իրականության մեջ, ինչպես նշում է պրոֆեսոր Գ. Հարությունյանը. «V դարի վերջերին հայ իրականության մեջ քննության առարկա հիմնահարցի տեսանկյունից տեղի է ունենում բացառիկ կարևոր իրադարձություն: Եթե նախկինում ազգային - եկեղեցական ժողովների հրավիրման նախաձեռնողը եղել է եկեղեցին՝ նպատակ ունենալով հանրային կյանքի բոլոր ոլորտները «վերանորոգել», ապա V դարում այդպիսի նախաձեռնություն է դրսևորում Վաչագան թագավորը... (Աղվանքի) ժողովի արդյունքը եղավ Կանոնական սահմանադրության ընդունումը:

Պատմագրության կողմից 21 հոդված բովանդակած այդ Սահմանադրության ընդունման ժամկետ է համարվում 488 թվականը»²:

Այնուհետև, հայ սահմանադրական միտքը իր հետագա զարգացումը ստացավ ավատական ժամանակաշրջանում՝ «Կանոնագիրք հայոց»-ում, Մխիթար Գոշի և Սմբատ Սպարապետի Դատաստանագրքերում, իսկ նոր ժամանակաշրջանում՝ 1773թ.-ին Հնդկաստանի Մադրաս քաղաքում հայր և որդի Շահամիրյանները նախաձեռնում և 1788 թ.-ին ավարտին են հասցնում իրավունքի բացառիկ մի հուշարձան՝ «Որոգայթ փառաց»՝ անկախ Հայաստանի 521 հոդվածից կազմված սահմանադրական նախագիծը:

Եվ ինչպես նշում է Գ. Հարությունյանը. «Այս աշխատությունը հասարակական-իրավական մտքի պատմության եզակի ձեռքբերումներից է, որում որոշակի համակարգով առաջադրված գաղափարները, տեսական խոր ընդհանրացումների արդյունք լինելուց զատ, միջազգային սահմանադրական զարգացումների անկյունաքարային արժեք են»³:

Այնուհետև հայ սահմանադրական միտքը և պրակտիկան իրենց զարգացումն ունեցան առաջին Հանրապետության սահմանադրական

² Տե՛ս **Հարությունյան Գ.**, Սահմանադրական մշակույթ, պատմության դասերդ. և. ժամանակի մարտահրավերները: Վերահրատարակություն՝ լրամշակումներով: Երևան, 2016, էջ 81-82:

³ Տե՛ս **Հարությունյան Գ.**, նշվ. աշխ., էջ 120:

օրենսդրությունում, Խորհրդային Հայաստանի երեք սահմանադրություններում (1922, 1937 և 1978թթ.), ինչպես նաև Հայաստանի երրորդ Հանրապետության 1995թ. հանրաքվեով ընդունված Սահմանադրությունում (2005 և 2015թթ.-ի փոփոխություններով):

Ինչպես սկզբում նշվել է, սահմանադրության կոնցեպտն իր էվոլյուցիոն զարգացումն է ստացել Արևմտքում՝ եվրոպական և ամերիկյան սահմանադրական ուսմունքներում և սահմանադրական պրակտիկայում:

Ինչպես նշում է Ա.Վ.. Իլյինը «Բառեր և իմաստներ» աշխատանքում, սահմանադրության կոնցեպտը հասունացել է ավելի լայն ու հիմնարար աշխատանքի՝ քաղաքական ամբողջության կամ համակարգի ներսում: Ի սկզբանե սկսեցին տարբերակվել հենց քաղաքական ամբողջությունն ու դրա կազմակերպման ու գոյության հիմնական սկզբունքները⁴:

Ժամանակակից Իրաքի տարածքում 1877 թվականին իրականացված պեղումները ֆրանսիացի հնագետ Էռնեստ դե Սարգեկի կողմից, թույլ տվեցին բացահայտել օրենքների ժողովածուի գոյության վկայությունը, որը հրապարակվել էր շումերյան արքա Ուրուինիմգինի կողմից⁵ մ.թ.ա. մոտավորապես 2300 տարի առաջ: Սա հայտնի փաստաթղթերից հնագույնն է, որը շումերական քաղաքակրթությունների ու այլ խնդիրներով հետաքրքրվող գիտնականների կարծիքով, մասնակիորեն կանոնակարգել է իշխանությունների գործունեությունը, որոշակի իրավունքներ է սահմանել ենթակաների համար, օրինակ՝ նվազեցված հարկեր այրիների ու որբերի համար: Ավելի ուշ՝ նմանաբովանդակ օրենքների ժողովածուները դարձան տարածված երևույթ, նման օրենքներ հրապարակեցին թագավորներ Ուր-Նամմուն⁶, Հոս-

⁴ Տե՛ս **Ильин М.В.** Слова и смыслы. Опыт описания ключевых политических понятий/**Ильин М.В.**, М. РОССПЭН, 1997, էջ 310:

⁵ Ուրուինիմգինիան շումերական Լագաշ պետության թագավորն է, ով թագավորել է մ.թ.ա. 2318-2311 թթ.-ին: Ուրուինիմգինայի կառավարման օրոք իջեցվեցին հարկերն ու վերջ դրվեց չինովիկների կամայականությանը, ովքեր իրենց կաշառքներով ու բռնություններով տանջում էին ժողովրդին: Մասնավոր անձանց կողմից յուրացված բոլոր հողերը վերադարձվեցին աստվածներին: Մանրամասն տես՝ **Рыжков К.В.** Все монархии мира. Древний Восток/К.В. Рыжковым., Вече, 2006.

⁶ Ուր-Նամմուն՝ Շումերի և Աքքադի թագավոր, ով կառավարել է Ուր քաղաքում՝ մ.թ.ա. 2112-2094 թթ.-ին: Մանրամասն տես՝ **Рыжков К.В.** Все монархии мира. Древний Восток/К.В. Рыжковым., Вече, 2006.

մուրաբին, ինչպես նաև խեթերն ու ասորացիները:

Ինչպես պնդում է ռուս հետազոտող Պ. Բարենբոյմը, առաջին գրված սահմանադրությունն ի հայտ է եկել նոր ժամանակաշրջանից գրեթե երկու հազար տարի առաջ ու հրատարակվել է Սամուել մարգարեի և մի քանի դատավորների կողմից՝ հին Իսրայելում միապետության ինստիտուտի ներդրման ժամանակ⁷:

Տվյալ փաստաթղթի տարբերությունը մյուս, այդ թվում ավելի հին օրենսգրքերից կայանում է նրանում, որ դրանում առաջին անգամ շարադրվել ու սահմանվել են կառավարչի իրավունքները: Այս սահմանադրության նախնական տեքստը, գծագրվել է պապիրուսի կամ կաշվե գլանի վրա, իսկ այսօր դրա բովանդակությունը հայտնի է աստվածաշնչյան վերարտադրության մեջ:

Աստվածաշնչում է պարունակվում նաև մինչև հռոմեական իրավունքի ստեղծումը անտիկ շրջանի համար առավել առաջադեմ իրավական օրենսգիրքը: (Սամուելի սահմանադրությունը)⁸:

Ընդ որում, հարկավոր է շեշտել, որ Սամուելի սահմանադրությունը և մինչև Նոր ժամանակները ձևավորված նմանատիպ այլ փաստաթղթեր, լավագույն դեպքում հանդիսանում են այն երևույթի նախատիպը, ինչը մեր օրերում սահմանադրություն ենք անվանում: Այս փաստաթղթերը հիշատակման արժանի են այն պատճառով, որ պարունակում էին սահմանադրական կարևոր գաղափարներ, որոնք արդյունքում զարգացել ու դարձել են սահմանադրական իրավունքի փաստաթղթային մասը: Նման գաղափարները, մասնավորապես ենթադրում էին կառավարիչների իշխանության սահմանափակումը, սկզբունք, որը հիմնարարներից մեկն է հանդիսանում սահմանադրության ժամանակակից կոնցեպտի ընկալման գործում:

Սահմանադրական որոշ գաղափարներ են առկա նաև Պլատոնի և Արիստոտելի աշխատանքներում: Ա.Ա. Բարնաշովի մենագրության մեջ⁹, առաջարկվում է իշխանությունների բաժանման ուսմունքի պատմական արմատների հետաքրքիր վերլուծություն՝ սկսած Պլատոնից, Արիստոտելից և Պոլիբիոսից: Հեղինակը հղում է կատարում

⁷ St'u **Баренбойм П.** Древнеегипетские корни Библейской Конституции//П.Баренбойм// Российская юстиция, 199.№, 15 19:

⁸ St'u **Примаков Д.Я.** История еврейского и израильского права. М., 2015. Ёջ 25-26:

⁹ St'u **Барнашов А.М.** Теория разделения власти; становление, развитие, приминенние/ **Барнашов А.М.**, Томск. Изд-во Томского ун-та, 1998.

Պլատոնի գաղափարներին, ով օրենսդրությունը, կառավարումը և արդարադատությունը տարբերակում էր, որպես պետական գործունեության տեսակներ, ինչպես նաև մեջքերումներ է կատարում Արիստոտելի աշխատանքներից, ով առանձնացնում էր օրենսդիր մարմինը, վարչական մագիստրատուրան և դատական մարմինները: Խորհրդային հետազոտող Վ.Վ. Աբաշմաձեն նշում էր, որ «իշխանությունների բաժանումը նույնքան հին է, որքան պետությունն ու իրավունքը»¹⁰:

«Աթենական քաղաքականություն», «Քաղաքականություն» և «Նիկոմաքյան էթիկա» աշխատանքներում, Արիստոտելն առանձնացրել է կառավարման «լավ» և «վատ» համակարգերը ու եկել այն եզրակացության, որ օպտիմալ է համարվում միապետության, ժողովրդավարության ու արիստոկրատիայի համադրությունը:

Ինչպես Պլատոնը, այնպես էլ Արիստոտելը խոսում էին «կատարյալ» պետության մասին, այսինքն տալիս էին խնդրի դոկտրինալ մեկնաբանությունը¹¹:

Դրա հետ մեկտեղ երկու հին հունական մտածողների ներդրումը քաղաքական գիտության մեջ ավելի քան նկատելի է: Նրանց մտքերը հիմք հանդիսացան, որի վրա արևմտյան իրավագիտության և քաղաքագիտության մեջ ձևավորվեց ուժեղ սահմանադրական ավանդույթ, որը նախատեսում էր հատուկ ինստիտուտների առկայությունը՝ քաղաքական հավասարակշռությունը պահպանելու և բռնատիրությունը կանխարգելելու համար: Հնարավոր է, որ հենց այս պատճառով է, որ նման ինստիտուտների պակասն առավել հաճախ դրսևորվում է այն երկրներում, որոնք արևմտաեվրոպական տարածաշրջանին չեն դասվում: Աֆրիկայում, Ասիայում, Հարավային Ամերիկայում ներկայումս գոյություն ունեն այնպիսի ռեժիմներ, որոնք գերմանացի հայտնի պատմաբան Կառլ Վիտֆոգելն իր «Արևմտյան բռնատիրություն» դասական աշխատանքում բնութագրել է որպես «համընդհանուր իշխա-

¹⁰ St'u **Абашмадзе В.В.** Учение о разделении государственной власти и его критика/ **Абашмадзе. В.В.**Тбилиси; Сабчота Сакартвело, 1972, էջ 4:

¹¹ St'u **Баренбойм П.** 3000 лет доктрины разделения властей. Суд. Сьюера/ **П. Баренбойм. М.** РОССИЭМ, 2003, էջ 42:

նության» ռեժիմներ կամ «հիդրավիկ քաղաքակրթություններ»¹²: Քաղաքակրթություններում, նշում է Վիտֆոգելը, սահմանադրությունը «տրվում է վերևից, կառավարիչները (...) ստեղծում, պաշտպանում ու չափում են հասարակությունը, ոչ թե որպես վերահսկվող գործակալներ, այլ որպես նրանց ղեկավարներ»¹³: Վիտֆոգելի աշխատանքում թույլ տեղ է հանդիսանում մյուս երկրների հակադրությունը արևմտյան աշխարհին՝ առանց ազգային յուրահատկությունն հաշվի առնելու:

Հին հռոմեացիները, համաձայն Մ.Վ. Իլյինի, ընդգծում էին համոզիչ իրային այն բնույթը, որը կարող էր ունենալ և՛ բնական (*constitutio rei publicae*) և՛ արհեստական (*ordo rei publicae*), և՛ վերացական (*forma rei publicae*) բնույթը, ինչի պատճառով էլ գիտակցությամբ հեշտորեն ընկալվում էր՝ օրենքի համընդհանուր սխեմաների միջոցով¹⁴: Հենց հռոմեացիների մոտ գոյություն ուներ «*constitutio*» բառը, որը տարբեր տարբերակումներով օգտագործվում է մինչ օրս: Այն նշանակում էր, իրավունքի աղբյուր հանդիսացող, կայսերական կարգադրությունների տարբեր տեսակներ (էդիկտներ, մանդատներ, դեկրետներ և այլն):

Նախասահմանադրական կարգերը տարածված են եղել ոչ միայն Եվրոպայում: 622 թվականին Մերձավոր Արևելքում, պայմանագիր կնքվեց Մուհամեդ մարգարեի մահմեդական համայնքի և Մեդինայի բնակիչների միջև, որը ստացավ «Մեդինյան սահմանադրություն» անվանումը: Այս փաստաթուղթը կոչված էր դադարեցնել Մեդինայի սահմաններում որոշ խմբավորումների միջև բախումները ու կանոնակարգել հարաբերությունները մահմեդականների և նրանց մոտ կանգնած կրոնական այլ միավորումների ներկայացուցիչների միջև:

Ուսումնասիրելով սահմանադրության պատմությունը, համադրելով արևմտյան և մերձավոր արևելյան նախադեպերը, հարկավոր է հիշատակել նաև Ճապոնիան, որտեղ 604 թվականին Սետոկու արքայազնի կողմից հրատարակվեց «Տասնյոթ հոդվածի սահմանադրու-

¹² Հիդրավիկ քաղաքակրթություններ» տերմինն առաջարկել է ինքը՝ Վիտֆոգելը: Դրա հետ մեկտեղ նա նշում էր, որ այս կամ այն տարածաշրջանի բոլոր երկրների քաղաքական ռեժիմները չի վերագրում «հիդրավիկների» թվին:

¹³ St' u Karl August Wittfogel Oriental Despotism, Yale University Press, US, 1957, էջ 60-67.

¹⁴ St' u Ильин М. В. Слова и Смысли. Опыт описания ключевых политических понятий/М.В. Ильин. М. РОССПЭН, 1997, էջ 314:

թյունը»¹⁵: Սակայն, այս սահմանադրությունը կանոնակարգում էր ոչ այնքան պետական կառավարման սկզբունքները, ինչն ակնկալում ենք ժամանակակից հիմնական օրենքից, որքան պետական ծառայողների և ենթակաների վարքագծի բարոյա-էթիկական չափորոշիչները՝ բացարձակ միապետությունում: Փաստաթղթի բարոյական բնույթը պայմանավորված է այն ազդեցությամբ, որը Սետոկույի ու նրա ժամանակակից Ճապոնիայի վրա գործել է բուդդայականությունը: Ամերիկյան մայրցամաքում 1090-1150 թթ.-ին, ստեղծվեց վեց հնդիկ ժողովուրդների միությունը, որի հիմքում ընկած էր Գայ Էնեշա ԳոՆա-ի կամ Աշխարհի մեծ օրենքի բանավոր ավանդույթը, որն այսօր առավել հայտնի է «Իրոկեզների լիգայի սահմանադրություն» անվամբ: Կարևոր է նշել, որ Մեծ օրենքի երրորդ սկզբունքը միանգամայն արդիական է նաև այսօր, այն, վկայում է նաև այն մասին, որ միության մեջ մտնող ժողովուրդներին պահանջվում է ճիշտ այնքան իշխանություն, որքան անհրաժեշտ է համադաշնության խաղաղության ու դրա անդամների բարեկեցության համար¹⁶:

Նախասահմանադրական փաստաթղթերի ստեղծման գործում, որոշակի հաջողությունների են հասել նաև աֆրիկյան առաջնորդները: Մալի կայսրության սահմանադրությունը ամրագրում էր միասնական դաշնության շրջանակում, մի շարք մանդինգյան ցեղերի միասնական դաշնության գոյությունը: Այս փաստաթուղթը¹⁷ չորս բաժին էր պարունակում. հասարակական կազմակերպությունների, սեփականության իրավունքների, բույսերի ու կենդանիների պաշտպանության, ինչպես նաև ենթակաների անձնական պատասխանատվության մասին: Այս սահմանադրության գլխավոր առավելություններից է հանդիսանում այն հանգամանքը, որ այն դարձավ մարդու իրավունքների առաջին ազդարարներից մեկը ոչ միայն Աֆրիկայում, այլև ողջ աշխարհում: Ինչ վերաբերում է որոշակի բնագավառների քաղաքականության իրականացման կազմակերպմանը, ապա սահմանադրության

¹⁵ Մանրամասն տե՛ս **Еремин В. Н.** История правовой системы Япоии. М., 2010. Էջ 65-66:

¹⁶ Տե՛ս Конституция Лиги Ирокезов: **Гай Энэша Го’На** (Великий Закон Мира) Перевод **А. Канева**// <http://www.mesoamerica.ru/indians/north/gayanashagowa.html>.

¹⁷ Մալիի կայսրությունը գոյություն է ունեցել 1235 1645 թթ.-ները՝ Արևմտյան Աֆրիկայի ժամանակակից մի շարք պետությունների տարածքում ու տարածքով համարելի է Արևմտյան Եվրոպայի հետ:

առկայության շնորհիվ, Մալիի կայսրությունն իր տարածքում տիրապետում էր իրավական միակ դաշտին, ինչը թույլ էր տալիս պահպանել օրենքներն ու կանոնները: Որոշ իրավունքներ հռչակվեցին նաև կանանց ու ստրուկների համար, ինչն այն ժամանակ, բնականաբար, նորարարություն էին հանդիսանում: Սահմանադրական փաստաթղթի մյուս նախատիպը, այդ ժամանակների նորարարությունը հանդիսացավ Ֆետա-Նեգեստը¹⁸, որը որպես հիմնական օրենք սկսեց օգտագործվել Եթովպիայում՝ Սարցի-Դենգել կառավարչի տիրապետությունից ի վեր: Ֆետա-Նեգեստը, որի անվանումը, ռուսերեն լեզվով թարգմանաբար նշանակում է «Թագավորների գիրք», երկար ժամանակ շարունակում էր մնալ Եթովպիայի հիմնական օրենքը. միայն 1931 թվականին դրան փոխարինեց սահմանադրությունը, որն իր ժողովրդին նվիրեց կայսր Իսայլե Սելասիեն:

1100 թվականին՝ Անգլիայում, Հենրի 1-ին արքայի կողմից ստորագրվեց Իրավունքների Առաջին Խարտիան: Այն միապետին պարտադրում էր ազնվականության և հոգևոր ծառայողների հետ շփման ժամանակ պահպանել մի շարք կանոններ: Այն հանդիսանում է բրիտանական սահմանադրական ավանդույթի հիմքում դրված առաջին քարը: Իրավունքների առաջին խարտիան դարձավ ավելի հայտնի փաստաթղթի՝ Իրավունքների մեծ խարտիայի նախակերպարը, որն ընդունվեց Անգլիայում՝ 1215 թվականին՝ Յոհան Հոլազուրկի կառավարման տարիներին: Շատ հետազոտողների կարծիքով, 1215 թվականի Խարտիան այսօր ևս ազդեցություն է գործում սահմանադրական իրավունքի վրա, նախ և առաջ այն պատճառով, որ մտնում է բրիտանական սահմանադրական օրենքների ժողովածուի մեջ: Գոյություն ունեցող կարծրատիպն այն մասին, որ հենց Իրավունքների Մեծ Խարտիան է առաջին անգամ սահմանափակել միապետի իշխանությունն Անգլիայում, այնքան էլ ճիշտ չէ, քանի որ Մեծ Խարտիայի ընդունումից դեռևս 115 տարի առաջ՝ Իրավունքների Առաջին Խարտիան իր մեջ ներառեց միապետի իշխանության սահմանափակում: Իսկ ինչ վերաբերվում է Իրավունքների Մեծ Խարտիային, ապա հատուկ հիշատակության է արժանի 39-րդ հոդվածը, որում արգելվում է ֆեոդալներին ազատ մարդկանց բանտարկությունը, կալա-

¹⁸ Konstitucia Imperii Mail//Revim dostupa; [http://wildarao.org/IMG/pdf/The-CHART\[:R-OI-KURUKAN-FUG A~ Anglais-1-pdf.](http://wildarao.org/IMG/pdf/The-CHART[:R-OI-KURUKAN-FUG A~ Anglais-1-pdf.)

նավորումը, տիրույթներից զրկելը, աքսորն ու այլ իրավունքների ոտնահարումը: Հենց այս հոդվածն էր, որ Մեծ խարտիային հաղորդեց հիմնարար, սահմանադրական բնույթ, այն արդիական դարձավ անգլիական բուրժուական հեղափոխության ժամանակ: Ընդհանուր առմամբ, հետազոտողները ենթադրում են, որ Իրավունքների Մեծ Խարտիայի ազդեցությունը նկատվում է աշխարհի ժամանակակից շատ սահմանադրություններում՝ ներառյալ ամերիկյանը:

Ամփոփելով վերոգրյալը կարելի է առանձնացնել մի քանի տեսություն, որոնք առկա են սահմանադրականության հունում: Նախ և առաջ՝ այսպես կոչված, հակադրման տեսությունն է: Դրա ելակետային հիմքը, որը սերտորեն կապված է քրիստոնեական հայացքների հետ, կայանում է նրանում, որ մարդիկ ունեն այն իշխանությամբ հակադրվելու իրավունք, որի քաղաքականությունը չի բխում սահմանադրությունից: Այս վարկածը, գոյություն ուներ, մասնավորապես, ֆեոդալական դարաշրջանի գերմանական իրավունքում, երբ միապետը, ով չէր կատարում նախկինում կնքված համաձայնագրերն ու չէր պահպանում ավանդույթները, կարող էր գահընկեց լինել: Երբ սովորույթներն ու ավանդույթները, իրենց տեղը զիջում էին գրավոր օրենքներին, ծագում էր ոչ անձնային քաղաքական կառուցվածքի գաղափարը, որը կարող էր ապահովել ողջ համակարգը և այն պահպաներ չարաշահումներից:

Սահմանադրականության մյուս հենքը հանդիսանում է պայմանագրային տեսությունը, որը բխում է պուրիտանական գաղափարից: Այս գաղափարախոսությունը ենթադրում էր, որ կառավարիչների ձեռքում գտնվող իշխանությունը հպատակների կողմից հանդիսանում է վստահության արտահայտություն: Այս կանխադրույթը հարում է Ի. Այլտուզիայի «Քաղաքականություն» աշխատանքին, որում իրավունքի այս տեսաբանը, փաստացիորեն առաջին անգամ, առաջ քաշեց կոնսոլիդացիայի գաղափարը սահմանադրության շուրջ, որին համապատասխան մարդիկ ու խմբերը միավորվում են՝ պակտի հիման վրա՝ վերադաս կազմակերպությունների ստեղծման համար: Նման պակտը (համաձայնագիրը) կարող է ներկայացվել սահմանադրության տեսքով, որը ոչ միայն ամրագրում է հենց պայմանագիրը, այլև սահմանում է հասարակության քաղաքական կազմակերպման հստակ չափորոշիչները:

Ամեն դեպքում, մինչև XVII դարը, աշխարհում ժամանակակից ըն-

կալմամբ սահմանադրություն, որը կանոնակարգում էր քաղաքացիների իրավունքներն ու ազատությունները, ինչպես նաև պետական կառուցվածքը, գոյություն չունեին: Նախասահմանադրությունները, որոնց մասին խոսեցինք վերևում, չէին հանդիսանում համընդհանուր համաձայնության առարկա, քանի որ մշակվում ու ընդունվում էին կառավարիչների կողմից՝ կամ միանձնյա, կամ ազնվականության հետ համագործակցությամբ: Ընդ որում, ազնվականությունը հանդես էր գալիս ոչ այնքան միապետի կողմից, որքան պահպանում էր սեփական շահերը: Եվ շատ հաճախ նման փաստաթղթերի ընդունումը, նախաձեռնվում էր հենց ազնվականության կողմից ու նպատակ էր հետապնդում միապետի սեփական նպատակների ու շահերի իրագործման երաշխիքների ամրագրումը: Բնակչությունը, որը երբեմն, անգամ պատկերացում չունեին սահմանադրական փաստաթղթերի մասին, այս գործընթացներում մասնակցություն գրեթե չէր ունենում:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Սույն հոդվածը վերաբերվում է Սահմանադրության կոնցեպտի էությանը և բովանդակությանը: Սահմանադրության կոնցեպտը արդի ժամանակաշրջանում էլ չի կորցրել իր տեսական և գործնական նշանակությունը, դեռ ավելին, այն հայեցակարգային նշանակություն ունեցավ հետսոցիալիստական երկրների նոր սահմանադրությունների մշակման համար: Սահմանադրության, որպես պետության հիմնական օրենքի ձևավորումն ու զարգացումն ունի երկարաձիգ տարիների պատմություն, որի հիմնախնդիրը մշտապես գտնվել և շարունակվում է գտնվել իրավաբան-պատմաբանների, իրավաբան-տեսաբանների, սահմանադրագետների, քաղաքագետների գիտական հետաքրքրությունների կիզակետում¹⁹: Այն կարող է որոշակի տեսական հենք հանդիսանալ մեզանում իրականացվող սահմանադրական բարեփոխումների համար:

¹⁹Մանրամասն տե՛ս **Հարությունյան Գ.Գ.**, Սահմանադրական մշակույթ, պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները: Վերահրատարակություն լրամշակումներով: Երևան, **2016**, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք: Գիրք առաջին: Դասագիրք բուհերի համար: Պատ. խմբ. պրոֆ. **Ն.Ա. Այվազյան**, Երևան, **2016**, էջ **57-106**, **Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е.** Теория современной конституции. **М.**, 2005, Конституция в XXI веке. Сравнительно-правовое исследование. Отв. Ред. **В.Е. Чиркин**. **М.**, 2014 և այլք:

Բանալի բառեր. Սահմանադրություն, նախասահմանադրական կարգերը, իշխանությունների բաժանում, իրավունքներ, սահմանադրության կոնցեպտ:

КОНЦЕПТ КОНСТИТУЦИИ. ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Малхасян Лиана

*Кандидат юридических наук
Докторант Института философии,
социологии и права Национальной
академии наук Республики Армения*

РЕЗЮМЕ

В данной статье речь идет о сущности и содержании понятия Конституции. Концепт Конституции не утратило своего теоретического и практического значения даже в наше время, более того, оно имело концептуальное значение для разработки новых конституций в пост-социалистических стран. Становление и развитие Конституции как основного закона государства имеет многолетнюю историю, проблематика которой всегда была и остается в центре научных интересов юристов-историков, юристов-теоретиков, конституционалистов, политологов, ученых. Это может стать определенной теоретической базой для проводимых в нашей стране конституционных реформ.

Ключевые слова. Конституция, доконституционные порядки, разделение властей, права, концепт конституции.

THE CONCEPT OF THE CONSTITUTION. HISTORICAL ASPECTS

Malkhasyan Liana

PhD Of Law

*Doctoral student of the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of the National Academy of
Sciences of the Republic of Armenia*

SUMMARY

This article deals with the essence and content of the concept of the Constitution. The concept of the Constitution has not lost its theoretical and practical significance even in modern times, moreover, it had a conceptual significance for the development of new constitutions of post-socialist countries. The formation and development of the Constitution as the main law of the state has a long history, the issue of which has always been and continues to be the focus of scientific interests of lawyers-historians, legal theorists, constitutionalists, and political scientists. It can be a certain theoretical basis for the constitutional reforms implemented in our country.

Key words. Constitution, pre-constitutional orders, separation of powers, rights, concept of constitution.